

IMMANUEL KANT: A VALLÁS A PUSZTA ÉSZ HATÁRAIN BELÜL

Két a priori ismeretfajta van, mégpedig a matematika és a filozófia, bár ugyanakkor számos lényeges különbség van köztük. Szokás azt mondani, hogy tárgyak szerint különböznek, ez azonban tévedés. Azt mondják, az első a mennyiséget, a második a minőséget tárgyalja. E tudományok különbözősége azonban nem tárgyakban van; mert a filozófia minden megismerhetőről szól, s részben a matematika is, hiszen mindennek van nagysága. A nagyság tehát a filozófiának is tárgya, s csak a tárgyalás módja más, mint a matematikában. Mi teszi hát az ésszel való megismerés módjának különbözőségét a matematikában és a filozófiában? A specifikus különbség a következőn alapul: minden filozófia puszta fogalmakból való észismeret, a matematika azonban fogalmak konstrukciójából való észismeret.

...

A priori szemlélet az, amely nem függ a tapasztalattól, hanem minden tapasztalat számára adva lehet. A matematikus soha nem használhatja eszét puszta fogalmak szerint; éppúgy, mint ahogy a filozófus észhasználata viszont nem történhetik fogalmak konstrukciója alapján. A matematikában in concreto használjuk eszünket, a szemlélet azonban nem empirikus, hanem itt a priori teszünk valamit a szemléletek tárgyává.

...

Hogy a matematikában miért inkább a nagyságokat mérlegeljük, annak az az oka, hogy a nagyságok megkonstruálhatók az a priori szemléletben; a minőségek azonban nem ábrázolhatók szemléletileg. In sensu scholastico tehát a filozófia a fogalmakból nyert filozófiai észismeretek rendszere; in sensu cosmopolitico azonban az emberi ész végső céljairól szóló tudomány. Ez adja a filozófia méltóságát, azaz abszolút értékét; a filozófia az egyetlen, aminek belső értéke van, s a filozófia ad értéket minden más tudománynak. ... Az első jelentésben a filozófia tehát az ügyesség tana, a másodikban azonban a bölcsességé. A filozófia tehát az ész törvényadója. Ám a filozófusnak különböznie kell az eszművésztől. Ez szabályokkal szolgál a tetszőleges célú észhasználathoz; pusztán a spekulatív tudás érdekli, s nem nézi, mennyiben járul ezzel hozzá az emberi ész végső céljához. A tulajdonképpeni filozófus a gyakorlati filozófus. A filozófia a tökéletes bölcsesség eszméje, amely megmutatja nekünk az emberi ész végső céljait.

...

A célok között azonban megint csak alárendeltségi viszony áll fenn, az egyik cél a más eszköze: léteznie kell hát egy olyan legfőbb célnak, amelyben a többi egységet alkot. Mivel az eszközök csupán a célok vonatkozásában bírnak értékkel, így, ami e tudományt illeti, észhasználatunk értéke csak annyiban határozható meg, amennyiben ezek az ismeretek az emberi ész végső céljaira vonatkoznak. Ha a különböző célok közötti választás benső elvét maximának nevezzük, akkor a következőket mondhatjuk: a filozófia az észhasználat legfőbb maximájáról szóló tudomány.

...

...filozófia a következő kérdésekre vezethető vissza:

1. Mit lehet tudnom? Ezt mutatja meg a metafizika.
2. Mit kell tennem? Ezt mutatja meg a morál.
3. Mit szabad remélnem? Erről tanít a vallás.
4. Mi az ember? Erről tanít az antropológia.

Az egészet antropológiának nevezhetnők, mivel az első három kérdés az utolsóra vonatkozik. -

A filozófia az ügyesség iskolai fogalma, ám hogy ez mire szolgál, azt tanítja az in sensu eminenti filozófia. - Magasztos név a filozófusé, s a bölcsesség ismerőjét jelenti, s ezzel tulajdonképpen senki sem hivatkozhatik. Közönségesen azonban filozófusnak nevezik mindazokat, akik fogalmakkal bíbelődnek, anélkül, hogy törődnének azzal, mire jók e fogalmak. Hogyan lehet filozófiát tanulni? Vagy levezetjük a filozófiai ismereteket létrejöttük első forrásaiból, azaz az ész elveiből, vagy azoktól tanuljuk meg őket, akik valaha filozofáltak. Az utóbbi út a legkönnyebb. Ez azonban tulajdonképpen nem filozófia. Feltéve, hogy létezik egy igaz filozófia, s valaki megtanulja azt, ismerete akkor is csupán történeti lenne. A filozófusnak filozofálni kell tudnia, ehhez pedig nem kell filozófiát tanulni, mert különben semmit sem tudnánk megítélni. Azt hiszik például, hogy mindaz, amit Platón mond, igaz, mert a megtanult dolgot nem lehet kétségbe vonni. S ha igaz filozófiát tanulnék is meg, akkor sem gondolhatnám azt, hogy tudok filozofálni. Azonban nincs is ilyen igaz filozófia. Amikor filozofálni tanulunk, a filozófia mindeme rendszereit csupán az észhasználat történeteként s kritikai képességeink gyakorlásának tárgyaként tekinthetjük. Ebből pedig kiviláglik, hogy némelyek dialektikusan használják értelmüket, azaz ismereteiket a bölcsesség látszatával ruházzák föl. Ez azonban a szofista dolga.

A filozófusnak két dologgal kell bírnia:

1. ügyessége kultúrájával; ez azért fontos, mert minden célhoz szükségünk van rá;
2. minden eszköz tetszőleges célokra való felhasználásának jártasságával. -

A kettőnek együttesen kell meglennie. Ismeretek nélkül senki sem válhat filozófussá, de a pusztá ismeretektől még nem is lesz valaki filozófus. Szükséges, hogy jelen legyen az ügyesség célszerű egysége, továbbá ez ügyesség legfőbb célokat szolgáló összhangjának fölismerése.

